

Yordam Kitap

Yordam Kitap'ta Marx-Engels Yapıtları

Karl Marx

Kapital I, II, III

Almancadan Çevirenler: Mehmet Selik, Nail Satlıgan, Erkin Özalp

Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'i

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Fransa'da İç Savaş, Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Fransız Üçlemesi, Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Ücret, Fiyat ve Kâr, İngilizceden Çeviren: Erkin Özalp

Felsefenin Sefaleti, Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Friedrich Engels

Alman Köylü Savaşı

Fransızcadan Çeviren: Okay Gönensin

Ütopyadan Bilime Sosyalizmin Gelişimi

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Konut Sorunu, Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Tarihte Zorun Rolü, Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Almanya'da Devrim ve Karşıdevrim

İngilizceden Çeviren: Erkin Özalp

Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu

Fransızcadan Çeviren: Cem Eroğul

Karl Marx-Friedrich Engels

Komünist Manifesto

Almancadan Çeviren: Nail Satlıgan

Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılanlar

Çeviri: Nail Satlıgan, Şükrü Alpagut

Felsefe İncelemeleri, Fransızcadan Çeviren: Cem Eroğul

Gotha ve Erfurt Programları Üzerine

Derleyen ve Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Karl Marx

FELSEFENİN SEFALETİ

Proudhon'un *Sefaletin Felsefesi* Adlı Eserine Yanıt

Almancadan Çeviren

Erkin Özalp

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 457 • Felsefenin Sefaleti • Karl Marx
ISBN 978-605-172-695-3 • Çeviri: Erkin Özalp
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Sayfa Düzeni: Gönül Göner
Birinci Basım: Eylül 2024
© Erkin Özalp, 2024 © Yordam Kitap, 2024

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

FELSEFENİN SEFALETİ

Proudhon'un *Sefaletin Felsefesi* Adlı Eserine Yanıt

DAS
ELEND DER PHILOSOPHIE.

ANTWORT
AUF
PROUDHONS „PHILOSOPHIE DES ELEND“
VON
KARL MARX.

DEUTSCH VON E. BERNSTEIN UND K. KAUTSKY.
MIT
VORWORT UND NOTEN
VON
FRIEDRICH ENGELS.

STUTTGART.
DRUCK UND VERLAG VON J. H. W. DIETZ.
1885.

Felsefenin Sefaleti'nin 1885 tarihli birinci Almanca baskısının başlık sayfası
("Almancaya Çevirenler: E. Bernstein ve K. Kautsky. Friedrich Engels'in
Önsözüyle ve Notlarıyla.")

ÇEVİRMENİN NOTU

Karl Marx'ın *Felsefenin Sefaleti* (*Das Elend Der Philosophie*) adlı eserinin bu çevirisi için temel alınan metinler, yazarın Fransızca olarak kaleme aldığı ve 1847 yılında basılan *Misère de la philosophie* adlı kitabının Friedrich Engels'in gözetiminde hazırlanan 1885 tarihli ilk Almanca baskısına dayanıyor.

Marx ile Engels'in dipnotları (*) işaretli, Almanca ve İngilizce baskı editörleri (*Almanca ed. ve İngilizce ed.*) ile çevirmenin dipnotları numaralıdır. Çengelli parantez ({ }) işaretleri çevirmene, köşeli parantez ([]) işaretleri Almanca baskı editörlerine aittir.

Çeviri için temel alınan ve karşılaştırma için başvuru alan metinlerin listesi aşağıdadır (*MEW: Marx Engels Werke*, Dietz Verlag Berlin; *MECW: Marx & Engels Collected Works*, Lawrence & Wishart):

- > **MEW, Band 21, 1962**, s. 175-187 (1885 Tarihli Almanca Baskıya Önsöz), s. 360-375 (Koruyucu Gümrük ve Serbest Ticaret)
- > **MEW, Band 22, 1977**, s. 200 (İspanyolca Baskı İçin), s. 286 (1892 Tarihli İkinci Almanca Baskı İçin)
- > **MEW, Band 4, 1977**, s. 63-182 (*Felsefenin Sefaleti*), s. 547-557 (P. V. Annenkov'a Mektup), s. 444-458 (Serbest Ticaret Sorunu Üzerine Konuşma)
- > **MEW, Band 16, 1962**, s. 25-32 (P.-J. Proudhon Üzerine)
- > **MEW, Band 13, 1961**, s. 66-69 (Emek-Para Üzerine)
- > **MECW, Volume 26, 1990**, s. 278-291 (1885 Tarihli Almanca Baskıya Önsöz), s. 521-536 (Koruyucu Gümrük ve Serbest Ticaret)
- > **MECW, Volume 27, 1990**, s. 192 (İspanyolca Baskı İçin), s. 277 (1892 Tarihli İkinci Almanca Baskı İçin)

- > MECW, Volume 6, 1976, s. 105-212 (Felsefenin Sefaleti), s. 450-465 (Serbest Ticaret Sorunu Üzerine Konuşma)
- > MECW, Volume 38, 1982, s. 95-106 (P. V. Annenkov'a Mektup)
- > MECW, Volume 20, 1985, s. 26-33 (P.-J. Proudhon Üzerine)
- > Karl Marx, *A Contribution to the Critique of Political Economy*, Translated from the German by S. W. Ryazanskaya, Progress Publishers, Second printing 1977, s. 83-86 (Emek-Para Üzerine)
- > Karl Marx, *The Poverty of Philosophy*, Edited by C. P. Dutt and V. Chattopadhyaya, Martin Lawrence Limited (n.d. [tarihsiz])
- > Karl Marx, Friedrich Engels, *Ausgewählte Briefe*, Hrsg. vom Marx-Engels-Lenin-Institut Moskau Unter Redaktion von V. Adoratskij, Ring-Verlag A.-G., 1934, s. 6-19 (P. V. Annenkov'a Mektup)
- > Karl Marx, *Das Elend Der Philosophie*, Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorwort und Noten von Friedrich Engels, J. H. W. Dietz, 1885
- > Karl Marx, *Misère de la philosophie*, A. Frank & C. G. Fogler, 1847
- > Karl Marx, *Misère de la philosophie*, V. Giard & E. Brière, 1896
- > Karl Marx, *Misère de la philosophie*, Petite Biblio Payot, 2019
- > Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti*, çev: Ahmet Kardam, Sol Yayınları, Beşinci Baskı: Temmuz 1999
- > P. J. Proudhon, *System of Economical Contradictions: Or, The Philosophy of Misery*, Volume First, Translated From the French by Benj. R. Tucker, Published and Sold by Benj. R. Tucker, 1888 (<https://www.gutenberg.org/ebooks/444>)
- > Pierre-Joseph Proudhon, *İktisadi Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi*, çev: Işık Ergüden, Kaos Yayınları, Kasım 2012
- > J. F. Bray, *Labour's Wrongs and Labour's Remedy; on, the Age of Might and the Age of Right*, David Green, Briggate, 1839.

İÇİNDEKİLER

1885 Tarihli Almanca Baskıya Önsöz <i>Friedrich Engels</i>	11
İspanyolca Baskı İçin <i>Friedrich Engels</i>	30
1892 Tarihli İkinci Almanca Baskı İçin <i>Friedrich Engels</i>	32
FELSEFENİN SEFALETİ	33
Önsöz	35
1. Bölüm: Bilimsel Bir Keşif	39
1. Kullanım Değeri ile Mübadele Değeri Arasındaki Karşıtlık ...	39
2. Oluşturulmuş Değer ya da Sentetik Değer	52
3. Değerin Orantılılığı Yasasının Uygulanması	89
a) Para	89
b) Çalışma Fazlası	101
2. Bölüm: Siyasal İktisadın Metafiziği	115
1. Yöntem	115
Birinci Gözlem	116
İkinci Gözlem	121
Üçüncü Gözlem	122
Dördüncü Gözlem	123
Beşinci Gözlem	126
Altıncı Gözlem	128
Yedinci ve Son Gözlem	133
2. İşbölümü ve Makineler	139
3. Rekabet ve Tekel	157
4. Toprak Mülkiyeti ya da Rant	166
5. Grevler ve İşçi Güç Birlikleri	179
EKLER	189
P. V. Annenkov'a Mektup	191
P.-J. Proudhon Üzerine	206
Emek-Para Üzerine	216
Koruyucu Gümrük ve Serbest Ticaret <i>Friedrich Engels</i>	220
Serbest Ticaret Sorunu Üzerine Konuşma	244
Dizin ve Sözlükçe	263

Karl Marx, Pierre-Joseph Proudhon'un 1846 yılında yayımlanan *Sefaletin Felsefesi* adlı kitabını eleştirmek için bir kitap yazmaya aynı yılın Aralık ayında karar verdi. 28 Aralık 1846'da Pavel Vasilyeviç Annenkov'a yazdığı mektup (bkz. elinizdeki kitap, s. 191), Proudhon'un eseri hakkındaki daha sonra geliştireceği bazı temel düşüncelerini içeriyordu. Marx'ın Fransızca olarak kaleme aldığı ve 1847 yılının Nisan ayının başında basım aşamasına gelen *Felsefenin Sefaleti*, aynı yılın Temmuz ayının başında Brüksel'de ve Paris'te çıktı.

Marx'ın ölümüne kadar yeni bir baskısı yapılmayan eserin ilk Almanca çevirisi 1885 yılının Ocak ayında yayımlandı. Karl Kautsky ile Eduard Bernstein tarafından yapılan çeviriyi gözden geçiren ve bazı dipnotlar ekleyen Friedrich Engels, aynı zamanda bir önsöz yazmıştı (bkz. yandaki sayfa). Önsöz, kitabın basılmasından önce ve yine 1885 yılının Ocak ayında, "Marx ve Rodbertus" üst başlığıyla, Alman sosyal demokrat partisinin teorik yayın organı *Die Neue Zeit*'ta yayımlanmıştı. Engels, gözden geçirme sürecinde, *Felsefenin Sefaleti*'nin birinci baskısının Marx tarafından 1876'da Natalya Utina'ya armağan edilen nüshasında yer alan ve yine Marx'a ait olan düzeltme ve ekleme notlarını da dikkate almıştı. Ayrıca, Engels'in elinde, 1884 yılında planlanmış olan yeni bir Fransızca baskı için kendisinin hazırlamış olduğu ve armağan edilen nüshadaki notlarla büyük ölçüde örtüşen bir "notes et changements" (notlar ve değişiklikler) listesi vardı.

1885 tarihli Almanca baskıda, 1847 tarihli Fransızca baskıdan farklı olarak, Marx'ın "P.-J. Proudhon Üzerine" başlıklı yazısına (bkz. elinizdeki kitap, s. 206), *Ekonomi Politüğün Eleştirisine Katkı*'nın emek-para ile ilgili bölümüne (bkz. elinizdeki kitap, s. 216) ve Marx'ın 1848 yılında yaptığı "Serbest Ticaret Sorunu Üzerine Konuşma"sına (bkz. elinizdeki kitap, s. 244) yer verilmişti.

1886 yılında Rusya'daki Emeğin Kurtuluşu grubu *Felsefenin Sefaleti*'nin Vera Zasulic tarafından yapılan Rusça çevirisini yayımladı. Eserin ikinci Almanca baskısı, Engels'in kısa bir ön açıklamasıyla 1892 yılında çıktı. 1896 yılında, Marx'ın kızlarından Laura Lafargue tarafından hazırlanan ve Marx'ın armağan ettiği nüshada yer alan notların dikkate alındığı ikinci Fransızca baskı yayımlandı. 1900 yılındaysa, Harry Quelch'in yaptığı ilk İngilizce çeviri Londra'da basıldı. –çev.

{1885 Tarihli Almanca Baskıya}

Önsöz

Friedrich Engels

Elinizdeki eser, 1846-47 kışında, Marx'ın kendi yeni tarihsel ve iktisadi bakış açısının ana hatlarına açıklık kazandırmış olduğu bir zamanda ortaya çıkmıştı. Proudhon'un yeni yayımlanmış olan *Système des contradictions économiques, ou philosophie de la misère* {İktisadi Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi} adlı kitabı, Marx'a, bu ana hatları, o andan itibaren yaşayan Fransız sosyalistleri arasında en önemli yeri dolduracak olan adamın görüşleriyle karşılaştırmalı bir şekilde geliştirme fırsatını sundu. İkisinin Paris'te sık sık sabahlara kadar iktisadi sorunları tartıştıkları günlerden beri, yolları giderek daha fazla ayrılmıştı; görmezden gelmek, o dönemde olanaksızdı; Marx da, bu yanıtında, onulmaz kopuşu ortaya koydu.

Marx'ın Proudhon hakkındaki genel değerlendirmesi, bu önsözün ardından gelen ve Berlin merkezli *Der Social-Demokrat*'ın 1865 tarihli 16, 17 ve 18. sayılarında yayımlanmış olan yazıda yer alıyor.¹ Bu, Marx'ın söz konusu gazetede yazdığı tek makaleydi; Bay von Schweitzer'in gazeteyi feodal ve iktidar yanlısı bir çizgiye çekmeye yönelik girişimlerinin çok kısa bir süre sonra gün ışığına çıkması, bizi, yalnızca birkaç hafta sonra, işbirliğimizi sonlandırdığımızı ilan etmek zorunda bıraktı.

Almanya için, elinizdeki eser, tam şu anda, Marx'ın aklına bile gelmemiş olan bir anlam taşıyor. Proudhon'a dayak atarken,

¹ Bkz. elinizdeki kitap, s. 206. –cev.

o dönemde adını bile duymadığı Rodbertus'a, günümüzün kariyerizm tanrısına isabet ettirdiğini nasıl bilebilirdi ki?

Marx ile Rodbertus arasındaki ilişkiyi ele almanın yeri burası değil; çok yakın gelecekte bunu yapma fırsatını bulacağım kesin.² Burada yalnızca şu kadarını belirtiyim: Rodbertus'un, Marx'ı, çalışmalarını “yağmalamış” ve *Zur Erkenntniß etc.* adlı eserini “*Kapital*'inde, kendisine gönderme yapmadan güzelce kullanmış” olmakla suçlayarak³ sergilediği iftiracılık, değeri bilinmeyen dehanın huysuzluğundan ve onun Prusya'nın dışında olup bitenler hakkındaki, özellikle de sosyalist yazın ve iktisat yazını hakkındaki dikkat çekici bilgisizliğinden başka bir şeyle açıklanamaz. Marx, bu suçlamalardan da, Rodbertus'un söz konusu eserinden de hiçbir zaman haberdar olmadı; Rodbertus hakkında tek bildiği, onun *Sociale Briefe* {Toplumsal Mektuplar} başlıklı üç mektubuydu ve bunları da 1858 ya da 1859 öncesinde kesinlikle bilmiyordu.

Rodbertus'un, söz konusu mektuplarda dile getirdiği, “Proudhon'un oluşturulmuş değeri”ni Proudhon'dan önce keşfetmiş olduğu iddiasının⁴ altı daha dolu; ama hiç kuşkusuz, burada da, *ilk* kâşif olmakla haksız yere böbürleniyor. Dolayısıyla, eserimizdeki eleştiriler her durumda onu da hedef alıyor ve bu da, 1842 tarihli “temel” mini çalışması *Zur Erkenntniß unsrer staatswirthschaftlichen Zustände* {İktisadi Koşullarımızın Anlaşılmasına Katkı} üzerinde kısaca durmamı gerekli kılıyor,

2 Engels, Karl Marx'ın *Kapital*'inin ikinci cildinin birinci Almanca baskısı için yazdığı ve 5 Mayıs 1885'te tamamladığı önsözü kastediyor (bkz. MEW, Band 14 {Karl Marx, *Kapital*, II. Cilt, çev: Mehmet Selik, Yordam Kitap}). –*Almanca ed.*

3 Rodbertus'un 29 Kasım 1871'de Rudolph Meyer'e (bkz. *Briefe und Socialpolitische Aufsätze von Dr. Rodbertus-Jagetzow. Herausgegeben von Dr. Rudolph Meyer*, Bd. 1, Berlin, s. 134) ve 14 Mart 1875'te J. Zeller'e (bkz. *Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft*, Bd. 35, Tübingen, 1879, s. 219) yazdığı mektuplar. –*Almanca ed.*

4 Rodbertus, *Sociale Briefe an von Kirchmann. Zweiter Brief: Kirchmann's sociale Theorie und die meinige*, Berlin, 1850, s. 54. –*Almanca ed.*

çünkü, bu çalışma, Weitling'in komünizmini (yine bilinçsiz bir şekilde) içermenin yanı sıra, Proudhon'un daha sonra söyleyeceği bazı şeyleri gün ışığına çıkarıyor.

Modern sosyalizm, hangi çizgide olursa olsun, burjuva siyasal iktisadından {ekonomi politiklerinden} yola çıktığı kadarıyla, neredeyse istisnasız olarak, Ricardo'nun değer teorisine bağlı kalır. Ricardo'nun, 1817'de, *Principles*⁵ adlı eserinin hemen başında ortaya attığı iki önerme, yani, 1. her metanın değerinin, yalnızca ve yalnızca, onun üretiminin gerekli kıldığı emek miktarıyla belirlendiği önermesi ile 2. toplam toplumsal emeğin ürününün, toprak sahiplerinden (rant), kapitalistlerden (kâr) ve işçilerden (ücret) oluşan üç sınıf arasında paylaştırıldığı önermesi, İngiltere'de daha 1821 yılından itibaren sosyalist sonuçlar çıkarmak için kullanılmıştı; dahası, bu yapılırken yer yer öylesine bir keskinlik ve kararlılık sergilenmişti ki, bugün neredeyse ortadan kaybolmuş bulunan ve büyük ölçüde ilk olarak Marx tarafından yeniden keşfedilen bu yazın, *Kapital*'in yayımlanmasına kadar aşılılamamıştı. Bu konu üzerinde başka bir zaman duracağım. Dolayısıyla, eğer Rodbertus 1842 yılında yukarıdaki önermelerden sosyalist sonuçlar çıkardıysa, bu, o dönemde, bir Alman için elbette ileriye doğru atılmış çok önemli bir adımdı; ama olsa olsa Almanya için yeni bir keşif sayılabilirdi. Marx, benzer bir kuruntudan muzdarip olan Proudhon'a karşı çıkarırken, Ricardo'nun teorisinin bu tür bir kullanımının yenilikten ne kadar uzak olduğunu kanıtlıyor.

“Siyasal iktisadın İngiltere'deki gelişimine biraz olsun aşına olanlar, bu ülkenin neredeyse tüm sosyalistlerinin, farklı dönemlerde, Ricardo'nun teorisinin *eşitlikçi* (yani sosyalist) bir şekilde uygulanmasını önermiş olduklarını kesinlikle bilir. Bay Proudhon için şu örnekleri verebiliriz: Hopkins, *Siyasal İktisat*, 1822; William Thompson, *An Inquiry into the Principles of the*

5 *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri.* –çev.

Distribution of Wealth, most conducive to Human Happiness, 1824; T. R. Edmonds, *Practical, Moral and Political Economy*, 1828, vb. vb. ve dört sayfa daha vb. Tek bir İngiliz komünistini konuşturmakla yetineceğiz: Dikkat çekici eseri *Labour's Wrongs and Labour's Remedy* (Leeds, 1839) ile Bray.⁶ Ve yalnızca burada Bray'den yapılan alıntılar bile, Rodbertus'un öncelik iddiasını büyük ölçüde geçersiz kılıyor.

Marx o dönemde *British Museum*'un okuma salonuna henüz hiç adım atmamıştı. Paris'teki ve Brüksel'deki kütüphaneler dışında, benim kitaplarım ve özetlerim dışında, yalnızca, 1845 yazında birlikte İngiltere'ye yaptığımız altı haftalık bir yolculuk sırasında Manchester'da bulunabilen kitapları incelemişti. Dolayısıyla, ilgili yazın, kırklı yıllarda, hiçbir şekilde, bugün ulaşıldığı kadar ulaşılmaz değildi. Eğer buna rağmen her zaman Rodbertus'un bilgisi dışında kaldıysa, bunun tek nedeni, onun Prusya'ya özgü yerel dar görüşlülüğüydü. O, tümüyle Prusya'ya özgü olan sosyalizmin gerçek kurucusudur ve bugün, sonunda, bu niteliğiyle bilinir oldu.

Ne var ki, Rodbertus, sevgili Prusya'sında bile rahatsız edilmekten kurtulamayacaktı. Marx'ın *Ekonomi Politikin Eleştirisi-ne Katkı'sının* birinci bölümü 1859'da Berlin'de yayımlandı. Bu eserde, iktisatçıların Ricardo'ya yönelttikleri itirazlardan ikincisi şöyle tarif edilmişti (s. 40):

“Eğer bir ürünün mübadele değeri, o ürünün içerdiği çalışma süresine eşitse, bir iş gününün mübadele değeri, o günün ürününe eşittir; bir başka deyişle, ücret, emeğin ürününe eşit olmak zorundadır. Oysa gerçekte bunun tersi geçerlidir.” Bu konudaki dipnot: “Ricardo'ya iktisat cephesinden⁷ yöneltilen bu itiraz sonraki zamanlarda sosyalist cephe tarafından benimsendi. Formülün teoride doğru olduğu varsayılarak, te-

6 Krş. elinizdeki kitap, s. 79. –çev.

7 Marx'ta “burjuva iktisadi cephesinden”. –*Almanca ed.*

oriyle çelişkiye düşme pratiği suçlandı ve burjuva toplumundan, kendi teorik ilkesinden çıktığı sanılan sonuçları pratikte çıkarması istendi. İngiliz sosyalistleri, en azından bu yolla, Ricardo'nun mübadele değeri formülünü siyasal iktisadın karşısına çıkardı.”⁸ Aynı dipnotta, Marx'ın, o dönemde henüz tüm kitapçılarda bulunabilen *Misère de la philosophie*'sine {*Felsefenin Sefaleti*} gönderme yapıyor.

Dolayısıyla, Rodbertus, 1842'deki keşiflerinin gerçekten yeni olup olmadığı konusunda kendi kendisini ikna etme olanağına yeterince sahipti. Bunun yerine keşiflerini tekrar tekrar ilan ediyor ve onları öylesine eşsiz sayıyor ki, Marx'ın da, kendi sonuçlarını, tıpkı Rodbertus'un yaptığı gibi, bağımsız bir şekilde Ricardo'dan çıkarmış olabileceği aklına bile gelmiyor. Kesinlikle olanaksız! Marx, onun çalışmalarını “yağmalamış”tı; oysa aynı Marx, söz konusu sonuçların, ikisinden çok uzun bir süre önce, en azından Rodbertus'ta hâlâ sahip oldukları kaba biçimleriyle, İngiltere'de dile getirilmiş olduklarına ikna olması için Rodbertus'a her fırsatı sunmuştu!

Ricardo'nun teorisinin en basit sosyalist uygulaması da, yukarıda belirtilen uygulamadır. Söz konusu uygulama, pek çok örnekte, artık değer kökeni ve doğası hakkında, Ricardo'nun hayli ötesine geçen bir kavrayışa ulaşılmasını sağladı; buna ulaşanlar arasında Rodbertus da vardı. Bu açıdan bakıldığında, hiçbir yerde, kendisinden önce en az onun kadar iyi bir şekilde dile getirilmiş olmayan bir şey sunmaması bir yana, Rodbertus'un sunumu, tıpkı seleflerinkiler gibi, emek, sermaye, değer vb. iktisadi kategorileri, bunların içeriklerini incelemeden, iktisatçıların ona aktardığı kaba ve görüntüye bağlı kalan biçimleriyle hiç sorgulamadan devralmasından kaynaklanan kusurlar barındırıyor. Böylece, (64 yıldır sık sık tekrarlanan bu önermelerden ilk kez işe yarar bir sonuç çıkarmış olan

8 Bkz. MEW, Band 13, s. 47. –*Almanca ed.*

Marx'tan farklı olarak) her tür gelişme yolundan kopmakla kalmadığı gibi, daha sonra görüleceği üzere, kendisini doğrudan doğruya ütopyaya götüren yolu da açıyor.

Ricardo'nun teorisinin yukarıdaki uygulaması, yani, kendilerinden başka gerçek üretici bulunmadığından, tüm toplumsal ürünün, *işçilerin* ürününün, işçilere ait olması, doğrudan doğruya komünizme götürür. Ne var ki, bu uygulama, Marx'ın yukarıdaki pasajda işaret ettiği gibi, iktisadi açıdan biçimsel olarak yanlıştır, çünkü ahlakın iktisada uygulanmasından başka bir şey değildir. Burjuva iktisadının yasalarına göre, ürünün en büyük bölümü, onu üretmiş olan işçilere ait *değildir*. Bunun haksız olduğunu, böyle olmaması gerektiğini söylememiz, ilk aşamada, iktisadi ilgilendirmez. Yalnızca, söz konusu iktisadi olgunun ahlak duygumuzla çeliştiğini söylemiş oluruz. Bu nedenle, Marx, komünist taleplerini hiçbir zaman bunun üzerine kurmadı; onları, kapitalist üretim tarzının gözlerimizin önünde her gün giderek daha fazla gerçekleşen kaçınılmaz çöküşüne dayandırdı; o, yalnızca, artık değerın karşılığı ödenmemiş emekten oluştuğunu söyler; bu da basit bir olgudur. Ama iktisadi açıdan biçimsel olarak yanlış olan, yine de, dünya tarihi açısından doğru olabilir. Kitlenin ahlaki bilincinin, zamanında kölelik ya da angarya için olduğu gibi, iktisadi bir olguyu haksız ilan etmesi, olgunun kendisinin çoktan köhnediğinin, onu katlanılmaz ve sürdürülemez kılan başka iktisadi olguların gün yüzüne çıktığının bir kanıtıdır. Dolayısıyla, biçimsel iktisadi yanlışlık, fazlasıyla gerçek olan bir iktisadi içeriğin üzerini örtüyor olabilir. Artık değer teorisinin önemine ve tarihine daha yakından bakmanın yeri burası değil.

Diğer yandan, Ricardo'nun değer teorisinden başka sonuçlar da çıkarılabilir ve çıkarıldı. Metaların değeri, üretilmelerinin gerektirdiği emekle belirlenir. Ne var ki, şu kötü dünyada, metaların bazen değerlerinden fazlasına, bazen azına satıldığı görü-

lür; rekabet dalgalanmaları da bunun tek nedeni değildir. Meta fiyatları nasıl arz ve talep aracılığıyla kendilerini emek değerine indirgeme eğilimine sahipse, kâr oranı da, tüm kapitalistler için aynı düzeyde eşitlenme eğilimine sahiptir. Ama kâr oranı bir sınai işe yatırılmış olan toplam sermayeye göre hesaplanır. İki farklı iş dalında yıllık ürünlerin eşit emek miktarlarını içermesi, dolayısıyla eşit değerleri temsil etmesi, yine her ikisinde ücretlerin de aynı yükseklikte olması mümkünken, bir iş dalındaki yatırılmış sermaye diğerindekinin iki ya da üç katı büyüklüğünde olabileceğinden ve sıklıkla da olduğundan, Ricardo'nun değer yasası, burada, Ricardo'nun kendisinin de keşfetmiş olduğu üzere, eşit kâr oranı yasasıyla çelişkiye düşer. Her iki iş dalının ürünlerinin kendi değerlerine satılması durumunda kâr oranları eşit olamaz; buna karşılık, kâr oranlarının eşit olması durumunda, her iki iş dalının ürünleri her zaman kendi değerlerine satılamaz. Demek ki, burada bir çelişki, iki iktisadi yasanın bir çatışkısı {*Antinomie*} vardır; Ricardo'ya göre (I. Bölüm, 4 ve 5. alt bölümler),⁹ pratikteki çözüm, genel olarak, değeri ihmal etmek pahasına kâr oranını gözetmektir.

Ne var ki, Ricardo'nun değer tanımı, uğursuz özelliklerine rağmen, namuslu burjuvanın gözdesi olmasını sağlayan bir yana sahiptir. Karşı konulmaz bir şiddetle, onun adalet duygusuna hitap eder. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılların burjuvasının gözünde, adalet ve hakların eşitliği, feodal adaltsizliklerin, eşitsizliklerin ve ayrıcalıkların yıkıntılarının üzerine kendi toplum yapısını dikmek için kullanmak istediği temel sütunlardır. Meta değerinin emekle belirlenmesi ve emek ürünlerinin eşit haklara sahip meta sahipleri arasında bu değer ölçüsüne göre gerçekleşen serbest mübadelesi, Marx'ın kanıtlamış olduğu üzere, modern burjuvazinin tüm siyasal, hukuki

9 David Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, London, 1819, s. 32-46. –İngilizce ed.

ve felsefi ideolojisinin altında yatan gerçek temellerdir. Emegın meta değerinin ölçüsü olduğu bir kez kabul edildiğinde, namuslu burjuvanın iyi duyguları, bu temel adalet yarasını kâğıt üzerinde tanımakla birlikte gerçekte her an utanmazca bir kenara atar görünen bir dünyanın kötülüğü karşısında derinden yaralanmadan edemez. Ve özellikle de, dürüst emeği (bu emek yalnızca kalfalarının ve ıraklarının emeği olsa bile), büyük ölçekli üretimin ve makinelerin rekabetiyle her geçen gün daha fazla değersizleşen küçük burjuva, yani özellikle de küçük üretici, ürünlerin emek cinsinden değerlerine göre mübadelesinin sonunda eksiksiz ve istisnasız bir gerçeğe dönüreceği bir toplumun özlemi içinde olmak zorundadır; bir başka deyişle, meta üretiminin tek bir yarasının tek başına ve eksiksiz bir şekilde geçerlilik taşıdığı, buna karşılık, aynı yarasının geçerliliğinin olmazsa olmaz koşullarının, yani meta üretiminin diğer yasalarının ve bunların da ötesinde kapitalist üretimin ortadan kalktığı bir toplumun özlemi içinde olmak zorundadır.

Bu ütopyanın modern (gerçek ya da düşünsel) küçük burjuvazinin düşünme tarzında çok derin köklere sahip olduğunu kanıtlayan olgu, daha 1831 yılında John Gray tarafından sistematik bir şekilde geliştirilmiş, otuzlu yıllarda İngiltere’de pratikte denenmiş ve teoride uzun uzadıya açıklanmış, 1842’de Rodbertus tarafından Almanya’da ve 1846’da Proudhon tarafından Fransa’da en yeni gerçek ilan edilmiş, 1871 yılında bile Rodbertus tarafından bir kez daha toplumsal sorunun çözümü ve deyim yerindeyse onun toplumsal vasiyeti ilan edilmiş ve 1884 yılında, Rodbertus’un adını kullanarak Prusya devlet sosyalizmini sövmürmeye soyunanlar arasında yeniden yandaşlar bulmuş olmasındır.

Bu ütopyanın eleştirisi Marx tarafından hem Proudhon’a hem de Gray’e karşı o kadar kapsamlı bir şekilde yapılmıştır ki

(*bkz.* bu çalışmanın eki),¹⁰ burada, söz konusu ütopyanın temellendirilmesinin ve tarifinin Rodbertus'a özgü biçimi hakkındaki birkaç değiniyle yetinebilirim.

Daha önce söylendiği gibi, Rodbertus, iktisadi kavramların geleneksel tanımlarını, tümüyle, iktisatçıların ona aktardıkları biçimleriyle devralır. Onları incelemek için en küçük bir çaba harcamaz. Değer, ona göre,

“bir şeyin diğerleri karşısındaki nicel kıymetidir; bu kıymet de ölçü kabul edilir.”¹¹

En hafif deyimle fazlasıyla yalapaşap olan bu tanım, olsa olsa, değerın yaklaşık olarak neye benzediği konusunda bize bir fikir verir; ama onun ne olduğunu hiçbir şekilde söylemez. Ne var ki, Rodbertus'un değer hakkında bize söyleyebildiği tek şeyin bu olmasından, onun, değerın dışında duran bir değer ölçüsü aradığını anlamak mümkündür. Bay Adolph Wagner'in sınırsız derecede hayran kaldığı o soyut düşünme gücüyle,¹² otuz sayfa boyunca kullanım değeri ile mübadele değerini karmın çorman ettikten sonra, gerçek bir değer ölçüsünün var olmadığı ve bunun yerini tutacak olan bir ölçüyle yetinmek gerektiği sonucuna ulaşır. Emek, böylesi bir görevi üstlenebilirmiş; ama bu da, yalnızca, eşit emek miktarlarının ürünlerinin her zaman eşit emek miktarlarının ürünleriyle mübadele edilmesi durumunda gerçekleşebilirmiş (ister bu durum “aslında zaten geçerli olsun”, isterse bunu sağlayan “önlemler alınsın”). Yani, birinci bölümün tümünün, metaların “emeğe

10 *Bkz.* elinizdeki kitap, s. 216. –*çev.*

11 Rodbertus-Jagetow, *Zur Erkenntniß unsrer staatswirthschaftlichen Zustände*, Neubrandenburg und Friedland 1842, s. 61. –*Almanca ed.*

12 Engels, Rodbertus'un *Das Kapital. Vierter socialer Brief an von Kirchmann* (Berlin, 1884) adlı çalışması için Adolph Wagner'in yazdığı önsözde yer alan şu cümleye gönderme yapıyor (s. VII-VIII): “Rodbertus, burada, en büyük zihinlere özgü olan bir soyut düşünme gücü sergiliyor.” –*Almanca ed.*

mal olduklarını” ve emekten başka hiçbir şeye mal olmadıklarını nedenleriyle birlikte bize açıklamaya ayrılmış olmasına karşın, değer ile emek, kendi aralarındaki herhangi bir gerçek bağlantıdan yoksun kalır.

Emek de, yine sorgusuz sualsiz, iktisatçılarda karşılaştığı biçimiyle alınır. Aslında bu bile yapılmaz. Çünkü, emeğin günlük farklılıkları hakkında bir iki söz söylene bile, emek, normal toplumsal ortalama koşullar altında harcanıp harcanmadığından bağımsız ve tümüyle genelleştirilmiş bir şekilde, “maliyeti olan”, yani değeri ölçen bir şey olarak sunulur. Üreticilerin, bir günde üretilebilen ürünlerin üretimine on gün mü yoksa yalnızca bir gün mü ayırdıklarından; en iyi aletleri mi yoksa en kötülerini mi kullandıklarından; çalışma sürelerini, toplumsal olarak gerekli olan malların üretimi için ve toplumsal olarak gerekli olan miktarda mı kullandıklarından, yoksa, hiç istenmeyen malları mı ya da talebi aşan veya onun altında kalan miktarlardaki istenen malları mı ürettiklerinden; tüm bunlardan hiç söz edilmez: Emek emektir; aynı miktardaki emeğin ürünü, aynı miktardaki emeğin ürünüyle mübadele edilmek zorundadır. Başka konularda, uygun olsa da olmasa da, ulusal bakış açısını benimsemeye ve tek tek üreticiler arasındaki ilişkilere, toplumun bütünü üzerindeki yüksek gözetleme kulesinden bakmaya her zaman hazır olan Rodbertus, burada bunu yapmaktan titizlikle kaçınır. Böyle yapmasının da tek nedeni, kitabının ilk satırından itibaren doğrudan doğruya emek-para {*Arbeitsgeld*} ütopyasına yönelmesidir; değer oluşturma özelliğiyle emek hakkındaki her tür inceleme, kaçınılmaz olarak, Rodbertus’un önüne aşılmaz engeller çıkarırdı. Burada, içgüdü, soyut düşünme gücünden çok daha kuvvetliydi. Yeri gelmişken şunu da belirtebiliriz: Rodbertus’un soyut düşünme gücünü açığa çıkaran tek şey, onun fazlasıyla somut olan düşüncesizliğidir.

Ütopyaya geçişse kaşla göz arasında gerçekleştirilir. Metaların emek değerine göre mübadelesinin istisnasız kural olmasını sağlayan “önlemler” herhangi bir zorluk çıkarmaz. Gray’den Proudhon’a kadar bu çizgideki diğer ütopyacılar, bu amacı gerçekleştirecek olan toplumsal kurumlar icat etmek için yırıtır. En azından, iktisadi sorunu iktisadi yolla, metalarını mübadele eden meta sahiplerinin kendi eylemleriyle çözme girişiminde bulunurlar. Rodbertus’un işiyse çok daha kolaydır. İyi bir Prusyalı olarak devlete başvurur: Devlet iktidarının bir kararnamesi reformu emreder.

Çünkü böylece, değer, güle oynaya “oluşturulur”; ama Rodbertus’un iddiasının aksine, bu konudaki öncelik hiçbir şekilde oluşturulmuş olmaz. Başka pek çoklarının yanı sıra hem Gray hem de Bray, bu düşünceyi, yani ürünlerin her koşul altında ve her zaman emek cinsinden değerlerine göre mübadele edilmesini sağlayacak önlemler hakkındaki yerine getirilemez dileklerini uzun uzadıya ve çoğu zaman da Rodbertus’dan önce, bıkkınlık verinceye kadar yinelemiştir.

Devlet, değeri (en azından ürünlerin bir bölümünün değerini; ne de olsa, Rodbertus aynı zamanda alçakgönüllüdür) bu şekilde oluşturduktan sonra, çalışma kâğıt parasını {*Arbeitspapiergeld*} çıkarır, bunlarla sanayici kapitalistlere öndelik verir, kapitalistler bunları ücret olarak işçilere öder, işçiler de elde ettikleri çalışma kâğıt paralarıyla ürünleri satın alır ve böylece kâğıt paraların başlangıç noktalarına geri dönmesine aracılık ederler. Bu sürecin ne kadar mükemmel bir şekilde yürüdüğünü Rodbertus’un kendisinden dinlemeliyiz:

“İkinci koşula gelince, gerekli önlemin hayata geçirilmesi, yani kâğıt parçasında yazılı olan değer dolaşımında gerçekten de bulunması, yalnızca gerçekten de birer ürün teslim eden kişilerin, üzerlerinde ilgili ürünün üretimi için kullanılan emek miktarının tam olarak belirtildiği birer kâğıt parçası elde etmesi yoluyla

la sağlanır. İki günlük çalışmanın bir ürününü teslim eden biri, üzerinde 'iki gün' yazılı olan bir kâğıt parçası elde eder. Kâğıt parçası ihraç ederken bu kurala kesin olarak uyulduğunda, söz konusu ikinci koşulun da yerine gelmesi kaçınılmazdır. Çünkü, varsayımımıza göre malların gerçek değeri onların üretim maliyetini oluşturan emek miktarıyla hep çakıştığından ve bu emek miktarı olağan zaman birimleriyle ölçüldüğünden, iki günlük emek harcanan bir ürün teslim eden biri, iki günlük bir belge elde ederse, fiilen teslim ettiğiinden daha yüksek ya da daha düşük bir değer belgesini almış ya da ona böylesi bir değer tahsis edilmiş olmaz; dahası, *yalnızca* dolaşıma gerçekten de bir ürün sokmuş olan biri, bu tür bir belgeyi elde ettiğiinden, kâğıt parçasında yazılı olan değer, toplumun gereksinimini gidermek üzere elde bulunduğu da kesindir. İşbölümünün kapsamını ne kadar geniş alırsak alalım, bu kurala tam olarak uyulduğunda, *elde bulunan değer toplamı, belgelendirilmiş değer toplamına tam olarak eşit olmak zorundadır.*¹³ Ama belgelendirilmiş değer toplamı, tahsis edilmiş değer toplamına tam olarak eşit olduğundan, ister istemez, bu ikincisi de *elde bulunan değerle kaçınılmaz olarak örtüşecek, tüm talepler karşılanacak ve paraya çevirme {Liquidation} doğru bir şekilde gerçekleştirilecektir.*" (s. 166, 167.)

Rodbertus, şimdiye kadar yeni keşiflerini hep çok geç yapmış olma şanssızlığına uğramış olsa bile, bu kez, en azından, *bir* tür özgünlük sergileme meziyetine sahip: Rakiplerinin hiçbirisi, emek-para ütopyasını bu çocuksu, saydam, deyim yerindeyse tam anlamıyla Pomeranya'ya özgü biçimiyle ifade etme cesaretini gösteremedi. Her kâğıt belge için ona karşılık gelen bir değer nesnesi teslim edildiğinden ve hiçbir değer nesnesi ona karşılık gelen bir kâğıt belge almadan elden çıkarılmadığından, kâğıt belgelerin toplamı, her zaman, değer nesnelерinin toplamına denk olmak zorundadır; tek bir çalışma saniyesine kadar doğru olan hesaplamada en küçük bir bakiye bile çıkmaz ve saç-

13 Buradaki ve aşağıdaki italikleştirmeler Engels'e aittir. -İngilizce ed.

ları görev başında ne kadar ağarmış olursa olsun hiçbir devlet merkezî hazinesi gelirler idaresi hesap uzmanı¹⁴ en küçük bir hesaplama hatası bulamaz. Daha ne istenir?

Günümüzün kapitalist toplumunda her sanayici kapitalist neyi, nasıl ve ne kadar üreteceğine canı istediği gibi karar verir. Ne var ki, toplumsal talep, hem gereksinim duyulan nesnelerin nitelikleri ve türleri hem de bunların niceliği açısından, onun için bilinmeyen bir büyüklük olarak kalır. Bugün yeterince hızlı bir şekilde teslim edilemeyenler, yarın talebi fazlasıyla aşan miktarlarda arz edilebilir. Buna rağmen talep sonunda şu ya da bu şekilde, iyi kötü karşılanır ve bir bütün olarak bakıldığında üretim sonunda gereksinim duyulan nesnelerle uyumlu hale gelir. Çelişkinin bu şekilde giderilmesi nasıl sağlanır? Rekabetle. Peki, rekabet bu çözümü nasıl üretir? Basitçe, anlık toplumsal talep karşısında türleri ya da miktarları bakımından yetersiz olan metaların değerlerini emek cinsinden değerlerinin altına düşürerek ve bu dolaylı yolla, üreticilerin, ya tümüyle yetersiz olan nesnelere ürettiklerini ya da aslında yararlı olan nesnelere yetersiz, aşırı miktarlarda ürettiklerini hissetmelerini sağlayarak. Bundan iki sonuç çıkar:

Birincisi, meta fiyatlarının meta değerlerinden hiç durmadan sapması öyle bir zorunlu koşuldur ki, meta değeri ancak bu koşul altında ve bu koşul aracılığıyla var olabilir. Meta üretiminin değer yasasının kendisini yürürlüğe sokması, yalnızca, rekabetteki ve dolayısıyla da meta fiyatlarındaki dalgalanmalar aracılığıyla gerçekleşir ve bu yolla, meta değerinin toplumsal olarak gerekli olan çalışma süresiyle belirlenmesi bir gerçekliğe dönüşür. Burada, değer görünüş biçimi olan fiyatın, genellikle, görünüşünü oluşturduğu değerden biraz farklı görünmesi, değer, çoğu toplumsal ilişkiyle paylaştığı bir yazgıdır. Kral

14 *Regierungs-Hauptkassen-Rentamtskalkulator*; Engels, gerçekte var olmayan bir kadrodan söz ederek ironi yapıyor. –çev.

da, çoğu zaman, temsil ettiği monarşiden bir hayli farklı görünür. Dolayısıyla, metalarını birbirleriyle mübadele eden meta üreticilerinden oluşan bir toplumda, değer in çalışma süresiyle belirlenmesini sağlamak için, rekabetin, mümkün olan tek yolla, yani fiyatlar üzerinde baskı kurarak, değer in bu şekilde belirlenmesini sağlamasını yasaklamak istemek, ütopyacılar da yaygın olan iktisadi yasaları hor görme yaklaşımının en azından bu alanda benimsenmiş olduğunu göstermekten başka hiçbir anlama gelmez.

İkincisi, rekabet, metaları birbirleriyle mübadele eden meta üreticilerinden oluşan bir toplumda meta üretiminin değer yasasını geçerli kılarak, tam da bu yolla, ilgili koşullar altında mümkün olan tek toplumsal üretim örgütlenmesini ve düzenini hayata geçirir. Toplumun neye ne kadar gereksinim duyduğu ya da duymadığı, meta üreticilerinin gözlerine, yalnızca, ürünlerin değersizleşmesi ya da aşırı değerlendirilmesi aracılığıyla sokulur. Ama temsilcileri arasında Rodbertus'un da bulunduğu ütopya, tam da bu biricik düzenleyiciyi ortadan kaldırmak ister. Peki ama, her üründen gereken miktarda üretileceğinin ve daha fazlasının üretilmeyeceğinin, pancar şekeri dağlarının altında ezilir ve patatesten elde edilen içkilerin içinde boğulurken tahıl ve et kıtlığı çekmeyeceğimizin, milyonlarca pantolon düğmesi her tarafı kaplarken edep yerlerimizi örtmemize yetecek kadar pantolon bulamama sorunu yaşamayacağımızın güvencesi nedir, diye sorduğumuzda, Rodbertus, zafer kazanmışçasına, şekerin her bir gereksiz kilogramı, satılmamış her bir içki fıçısı, dikilmesi mümkün olmayan her bir pantolon düğmesi için doğru bir belgenin düzenlenmesini öngören, tam olarak "tutan", "tüm taleplerin karşılanmasını ve paraya çevirmenin doğru bir şekilde gerçekleştirilmesini" sağlayan mükemmel hesaplamasını gösterir bize. İnanmayan, hesaplamayı yeniden gözden geçirip doğru bulan ve bugüne kadar

hiçbir zaman yanlış hesap yaptığı saptanmadığından tümüyle güvenilir olan Pomeranyalı devlet merkezî hazinesi gelirler idaresi hesap uzmanına başvurabilir.

Şimdi de, Rodbertus'un sanayi ve ticaret bunalımlarını ütopyası aracılığıyla ortadan kaldırmak isterken sergilediği naifliğe bakalım. Meta üretimi dünya pazarı boyutlarına ulaşır ulaşmaz, kendi hesaplarına üretim yapan tek tek üreticiler ile onlar için talebin nicelik ve niteliği açısından az çok bilinmez olan kendi piyasaları arasındaki dengelenme, dünya pazarındaki şiddetli bir fırtına, bir ticaret bunalımı aracılığıyla sağlanır.* Rekabetin, fiyatlardaki yükseliş ya da düşüşle dünya pazarının durumunu tek tek üreticilere haber vermesinin yasaklanması durumunday-
sa, üreticilerin gözleri tümüyle bağlanmış olur. Meta üretimini, üreticilerin kendi piyasalarının durumu hakkında artık hiçbir şey öğrenemeyecekleri şekilde düzenlemek, hiç kuşkusuz, bunalım hastalığının, Dr. Eisenbart'ın Rodbertus'u kıskanmasına yol açabilecek olan bir tedavidir.

Rodbertus'un metaların değerini doğrudan doğruya "emek"le belirlemesinin ve emeğin farklı yoğunluk derecelerinden fazlasına izin vermemesinin nedeni şimdi anlaşılıyor. Emeğin değeri yaratmasının ve dolayısıyla da belirlemesinin ve ölçmesinin hangi yolla ve nasıl gerçekleştiğini araştırmış olsaydı, toplumsal olarak gerekli olan (tek bir ürünün, hem aynı türdeki diğer ürünlerle hem de toplam toplumsal taleple ilişkisi açısından gerekli olan) emeğe de ulaşırdı. Böylece, tek tek meta üreticilerinin üretimlerinin nasıl olup da toplam top-

* En azından kısa bir süre öncesine kadar böyleydi. Fransa'nın, Almanya'nın ve özellikle de Amerika'nın dünya ticaretine katılmasıyla birlikte İngiltere'nin dünya pazarı tekelinin giderek daha fazla kırılmaya başlamasından bu yana, yeni bir dengelenme biçiminin geçerlilik kazandığı görülüyor. Bunalımı önceleyen genel refah dönemi bir türlü gelmek bilmiyor. Hiç gelmeyecek olursa, yalnızca sınırlı dalgalanmaların eşlik ettiği kronik durgunluk, ister istemez, modern sanayinin normal durumu halini alacaktır. {-F. E.}

lumsal taleple uyumlu hale geldiği sorusuyla karşılaşırđı; bu da onun bütün ütopyasını olanaksız kılardı. Bu kez, gerçekten de, sorunu (tam da burada önem taşıyan konudan) “soyutlamayı” tercih etmişti.

Sonunda, Rodbertus’un bize gerçekten yeni bir şey; emek-paraya dayalı mübadele ekonomisini savunmak konusunda ortaklaştığı çok sayıda kişinin tümünden onu ayıran bir şey sunduğu noktaya geliyoruz. Tümü, bu mübadele düzenini, ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesine son verme amacıyla talep ediyor. Her üretici, ürününün emek cinsinden eksiksiz değerini elde etsin. Gray’den Proudhon’a kadar tümü bu konuda aynı görüşü paylaşır. Kesinlikle olmaz, diyor Rodbertus. Ücretli emek ve onun sömürüsü varlıklarını koruyacaktır.

Birincisi, işçi, düşünülebilir toplum durumlarının hiçbirinde, kendi tüketimi için, ürününün tüm değerini elde edemez; her zaman, üretilen fon yardımıyla, iktisadi açıdan üretken olmamakla birlikte gerekli olan bir dizi işlevin de yerine getirilmesi, dolayısıyla bunlarla ilişkili olan kişilere de bakılması zorunludur. Bu, yalnızca, bugünkü işbölümü geçerliliğini koruduğu sürece doğrudur. Herkesin üretken emek harcamakla yükümlü olduğu bir toplumda (ne de olsa bu da “düşünülebilir” bir şeydir) doğru olmaktan çıkar. Ne var ki, toplumsal bir rezerv ve birikim fonunun gerekliliği sürer ve bu nedenle, o zaman da, işçiler, yani herkes, kendi toplam ürünlerinin sahipleri ve yararlanıcıları olmaya devam eder, ama tek tek her bir işçi, “emeğinin eksiksiz getirisi”nden yararlanamaz. İktisadi açıdan üretken olmayan işlevlerin emek ürünü yardımıyla yerine getirilmesi diğer emek-para ütopyacıları tarafından da gözden kaçırılmamıştır. Ama onlar, işçilerin bu amaç doğrultusunda olağan demokratik yollarla kendi kendilerini vergilendirmesine izin verirken, 1842 tarihli toplumsal reformunun tümünü o zamanki Prusya devletine göre düzenlemiş olan Rodbertus, bu

konuda yapılacak olan her şeyi, işçinin kendi ürünündeki payını yukarıdan belirleyen ve bir lütufta bulunarak ona bahşeden bürokrasinin kararlarına bırakır.

Ama ikincisi, toprak rantı ile kâr da, eksilmemiş bir şekilde varlıklarını sürdürecektir. Çünkü, toprak sahipleri ile sanayici kapitalistler de, iktisadi açıdan üretken olmasalar bile toplumsal açıdan yararlı, hatta gerekli olan belirli işlevleri yerine getirir ve toprak rantı ile kâr, bir anlamda, bunun karşılığında elde ettikleri maaşlardır... Bu, bilindiği gibi, 1842'de bile kesinlikle yeni olmayan bir kavrayıştı. Aslına bakılırsa, şu anda, fazlasıyla kötü bir şekilde yaptıkları pek az iş için çok fazla şey elde ediyorlar; ne var ki, Rodbertus da, en azından önümüzdeki 500 yıl için, ayrıcalıklı bir sınıfa gereksinim duyuyor; dolayısıyla, bugünkü (doğru bir ifade kullanacak olursam) artık değer oranı, varlığını sürdürecektir, ama bu oranın artırılmasına izin verilmeyecektir. Rodbertus, söz konusu güncel artık değer oranını yüzde 200 olarak alıyor; yani, işçi, günde on iki saat çalıştığında, 12 saatlik çalışmanın değil, yalnızca 4 saatlik çalışmanın belgesini alacak ve geriye kalan 8 saatte üretilen değer, toprak sahibi ile kapitalist arasında paylaşılacaktır. Bir başka deyişle, Rodbertus'un çalışma belgeleri doğrudan doğruya yalan söylüyor. Bir işçi sınıfının, dört saatlik çalışmanın belgesini elde etmek için on iki saat çalışmaya katlanacağını düşünmek içinse, yine Pomeranyalı bir feodal malikâne sahibi olmak gerekir. Kapitalist üretimin hokkabazlığı, çıplak soygun olarak görüldüğü bu basit dile çevrildiğinde, olanaksız hale getirilmiş olur. Bu durumda, işçiye verilen her belge, doğrudan doğruya isyana çağrı anlamına gelir ve Alman İmparatorluğu Ceza Yasasının 110. paragrafının kapsamına girerdi.¹⁵ İşçilerin karşısına böylesi bir utanmazlıkla

15 Alman İmparatorluğu'nun 1871 yılında yürürlüğe giren ceza yasasının 110. paragrafı, yazılı metinlerin kamuoyuna duyurulması yoluyla yasalara ya da yasal yönergelere itaatsizlik çağrısında bulunan kişiler için 200 talere varan bir para cezası ya da 2 yıla kadar hapis cezası öngörüyordu. –*Almanca ed.*

çıkılabileceğini düşünmek için, Pomeranya'daki, sopa ile kırba-
cın hüküm sürdüğü ve köyün tüm güzel kadınlarının beyefen-
dinin haremine ait olduğu bir feodal malikânenin henüz fiilen
yarı serflik koşullarında yaşayan gündelikçiler proletaryasından
başka bir proletaryayı hiç görmemiş olmak gerekir. Ama ne de
olsa, muhafazakârlarımız, en büyük devrimcilerimizdir.

Ama eğer işçilerimiz, tam on iki saat boyunca sıkı bir şe-
kilde çalıştıktan sonra gerçekte yalnızca dört saat çalıştıkları-
na ikna edilebilecek kadar uysal olurlarsa, bunun karşılığında,
onlara, kendi ürünlerindeki paylarının sonsuza dek üçte birin
altına düşmemesini sağlayacak olan bir ücret garanti edile-
cektir. Bu, gerçekten de, çocuksu bir boş hayaldir ve üzerine
tek bir söz harcamaya değmez. Dolayısıyla, Rodbertus, emek-
paraya dayalı mübadele ütopyasına yeni bir şey eklediyse, bu
yenilik çocukça olmanın ötesine geçmez ve hem ondan önceki
hem de ondan sonraki çok sayıda yoldaşının katkılarının faz-
lasıyla gerisinde kalır.

Rodbertus'un *Zur Erkenntniß etc.* adlı eseri, ilk çıktığında,
kuşkusuz önemli bir kitaptı. Ricardo'nun değer teorisini
belirli bir yönde geliştirmesi fazlasıyla gelecek vaat eden bir
başlangıçtı. Belki yalnızca onun için ve Almanya için yeniy-
di, ama yine de, genel olarak bakıldığında, ondan iyi olan
İngiliz seleflerinin katkılarıyla aynı düzeyi paylaşıyordu. Ne
var ki, teoriye gerçek bir kazanç sağlaması için kapsamlı ve
eleştirel ek çalışmaları zorunlu kılan bir başlangıçtan fazlası
da değildi. Buna karşılık, daha başından itibaren Ricardo'yu
ikinci yönde, yani ütopya yönünde geliştirme işine de giri-
şerek, birinci yöndeki gelişimden kendisini kopardı. Böylece,
her tür eleştirinin birinci koşulu olan yansızlığı yitirdi. Ön-
ceden belirlenen bir hedef doğrultusunda çalışarak yanlı bir
iktisatçı oldu. Ütopyasına bir kez kapılmış biri olarak, bilimde
ilerleme doğrultusundaki her tür olanaktan kendisini yok-